

ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВ АСОСИДА БЎЛАЖАК МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТИ ТАРБИЯЧИСИНИНГ ИЖОДИЙ ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШ БОСҚИЧЛАРИ

Наджимитдинова Мухлиса Анваровна,

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети тадқиқотчиси

Аннотация. Ушбу мақолада инновацион ёндашув асосида бўлажак тарбиячиларнинг ижодий фаоллигини ошириш имкониятлари ва босқичлари баён этилган.

Аннотация. В данной статье описано возможности и этапы повышения творческих активности будущих воспитателей на основе инновационного подхода

Мамлакатимизда мактабгача таълим тизими учун малакали тарбиячиларни тайёрлаш, уларнинг касбий компетентлигини ривожлантиришга йўналтирилган ижобий ишлар амалга оширилмоқда. Бўлажак тарбиячиларнинг ижодкорлиги уларнинг келажақда болаларнинг ижодий қобилиятларини шакллантиришда муҳим аҳамият касб этади.

Ўзбекистон Республикасининг “Мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат стандартини тасдиқлаш тўғрисидаги” қароридан ҳам болани ижодий ривожлантиришга қаратилган bola tasavvurini rivojlantiruvchi muhit yaratish, bolaning musiqiy faolligini rivojlantiruvchi bolalar qo‘shiqclarini eshittirish; турли тадбирларга jalb qilish; кичик кичик ижодий намуналар яратиш, расм чизиш каби фаолиятлар келтирилган [1].

Мактабгача таълим ташкилотларида таълим-тарбия қийин ва машаққатли жараён бўлиб, энди педагогик фаолиятни бошлаган тарбиячиларга учун қийинчилик туғдириши мумкин. Болалар ҳар хил муҳитда тарбияланаётганликлар уларнинг қобилиятларининг турли даражалилиги, жисмоний ривожланишидаги фарқлар педагог-тарбиячилардан сабр, ижодкорлик ва ва касбий маҳоратни талаб қилади.

Америкалик олим Сеймур Сарасоннинг фикрича тарбиячи мактабгача таълим ва тарбия жараёнида асосий рол ўйнаганлиги сабабли, бўлажак тарбиячиларни тайёрлаш ҳамда мактабгача таълим ташкилотида фаолият юритувчи педагог кадрларни касбий ривожлантиришга эътибор қаратилмас, мактабгача таълим соҳасини такомиллаштиришга қаратилган кўплаб сиёсий ташаббуслар барбод бўлиши мумкин [2].

Биз “Мактабгача таълим” йўналишларида ижодкор бўлажак тарбиячиларни тайёрлашга оид изланишлар олиб бордик. Бизга маълумки шахсда ижодий қобилиятлар ижодни талаб қиладиган фаолиятда ривожланади. Ижодий қобилиятлар психик хоссалар йиғиндисидир. Улар орасида бир эмас, балки бир неча ижодий фаолият турлари талабларига жавоб бера оладиган асосий сифатлар гуруҳи ажралиб туради. Булар сирасига муаммони кўра билиш; тадқиқотчилик фаолиятини амалга ошира билиш; фаразларни шакллантира билиш; тадқиқот предметини белгилаш; адекват тадқиқотчилик методларини танлаш, экспериментлар ўтказа билиш, умумлаштиришлар қила олиш ва х.к. ларни киритиш мумкин.

Таълим ва тарбия жараёнида педагоглар таъсирида шахсда ижодга қизиқиш, диққатлилик, изланувчанлик каби сифатлари шакллантирилади.

Олий таълим муассасаларида талабаларнинг ижодий қобилиятларини ривожлантириш баркамол шахсни тарбиялашнинг энг муҳим йўлларида бири саналади. Билиш мустақиллиги, ижодий қобилиятларнинг маълум даражада ривожланганлиги, ижодий фаоллик – шахснинг бу сифатлари уни мустақил фаолиятга мунтазам равишда жалб қилган ҳолдагина шакллантирилади.

Табийки, талабалар бошланғич интеллектуал имкониятларига кўра бир биридан фарқ қилади. Бироқ ҳар қандай шароитда ҳам талаба маълум бир бошланғич интеллектуал қобилият бўйича ички заҳирага эга бўлади. Демак, ҳар бир талабанинг ижодий қобилиятини ривожлантиришга ижобий таъсир этадиган етарли шароитлар яратилиши лозим.

Биз томондан илмий ишларни ўрганиш ва таҳлил қилиш шуни кўрсатдики, “Мактабгача таълим” йўналишида таълим олаётган талабаларнинг ижодий қобилиятларини ривожлантириш жараёнини ўрганиш жараёнида қуйидаги муаммолар борлиги аниқланди:

- инновацион ёндашув асосида бўлажак тарбиячиларнинг ижодий қобилиятларини ривожлантиришга ҳамда уларнинг ижодий фаоллигини оширишга оид технологиялар ва методикалар етарли даражада эмас

- бўлажак мактабгача таълим тарбиячиларининг ижодкорлик салоҳиятини ривожлантиришга таълим жараёнида эътибор кам қаратилаётганлиги;

- “мактабгача таълим” йўналиши битирувчиларининг мактабгача таълим ташкилотига ишга борганида болаларнинг ижодий қобилиятларини ривожлантиришга йўналтирилган машғулотларини ташкил этиш ва ўтказишда қийинчиликка дуч келаётганлиги;

- талабаларнинг ижодий қобилиятларини ривожлантиришга ва фаоллигини оширишга қаратилган фаолиятларни ташкил қилишда олий таълим педагогларнинг маълум бир қисми ижодкорлик компетентлигини паст даражада эканлиги.

Биз юқоридаги муаммоларни маълум даражадан ҳал қилиш мақсадида илмий тадқиқотларимизда инновацион ёндашув асосида бўлажак тарбиячиларнинг ижодий фаоллигини оширишга қаратилган изланишлар олиб бордик. Дастлаб қисқача инновация ва педагогик инновация тушунчасига тўхталдик.

В.Лазаревнинг фикрига кўра “киритилган янгилик” “инновация” сўзининг синонимидир. “Инновация” тушунчаси лотинча *innovatic* сўзидан олинган бўлиб, киритилаётган янгилик сифатида талқин этилади [3].

Таълимда инновацион ёндашув бу педагогик инновацияни амалга оширишни назарда тутди.

“Педагогик инновация–бўлажак мутахасисларни янги шароитларда ишлашга тайёрловчи жараён бўлиб, олдинги эгалланган билимлар асосида ижодий педагогик самараларни берувчи янги ёндашув технологиясини яратиш ва жорий этишдан иборатдир”[4].

М. Турдиеванинг таъкидлашича педагогик инновация ёрдамида ўз ўрнида мактабгача таълим-тарбия жараёнининг янги истиқболли ва самарали усулларини яратиш имконини беради. Мактабгача таълим ташкилотига инновацион жараёни ташкил қилиш учун инновациялар бўйича маълумотларни йиғиш ва таҳлил қилиш, инновацияни танлаш ва амалда жорий этиш ҳамда натижасини диагностик қилиш муҳимдир деган фикрни билдиради [5].

Юқоридагилардан кўришиб турибдики, бўлажак тарбиячиларнинг ижодий фаоллигини оширишда инновацион ёндашувни амалга ошириш муҳим ҳисобланади.

Биз томондан инновацион ёндашув асосида “Мактабгача таълим” йўналиши талабаларининг ижодий фаоллигини ошириш жараёни тузилмаси ишлаб чиқилди. (1-расм). Ушбу тузимла бўйича талабаларни ижодий фаоллигини оширишни 3 та даврга ажратдик. 1.Талабаларнинг ижодий қобилиятлари даражаларини аниқлаш. Бунда талабада мавжуб қобилият даражалар бўйича аниқлаштирилади. Сўнгра ижодий фаолликка мотивация уйғотиш амалга оширилади. Агар талабадан ижодкорликка қизиқиш бўлмаса унинг ижодий фаоллигини оширишга бўлган барча ҳаркатлар самарасиз бўлади. 2. Ижодий фаолликка йўналтириш. Бу даврда талабаниннинг ижодий фаолиятга интилиш даражалари ва уларнинг белгилари аниқлаштирилади. Шунингдек, талаба амалга ошириши мумкин бўлган ижодий фаолиятнинг *пассив-танишиш*, *репродуктив*, қисман ижодий, ижодий, мустақил ижодий ривожланганлик даражаларини белгиладик. Ижодий фаоллик ривожланганлик даражаларини характерлайдиган 3 даврдаги ижодий фаолият характерини мураккаблаштириш тартибидан *пассив-танишишдан* ижодийгача ҳамда талабаниннинг мустақил ижодий фаолиятга интилиш даражасини орта бориш тартибидан (*пассивдан кучлигача*) акс эттиради.

Ўқитувчи ўқитишнинг мотивацион томонига эътиборини қаратиши, нима учун талабаларда, гарчи улар учун қулай ижодий фаолият мустақил амалга ошириш учун анча юқори даражада бўлса ҳам, фанни ўрганишга қизиқиш, ҳошиш йўқлигини билиши керак. Ижодий фаолликнинг ривожланиши талабаларнинг катта қисмида кучли даражада бўлса, равшанки, ўқитувчи ва талабаларнинг ўзаро ҳамкорлиги ижодий муҳитида ечиш учун инновацион ёндашувни талаб қиладиган муаммолар қўйилмаган бўлади.

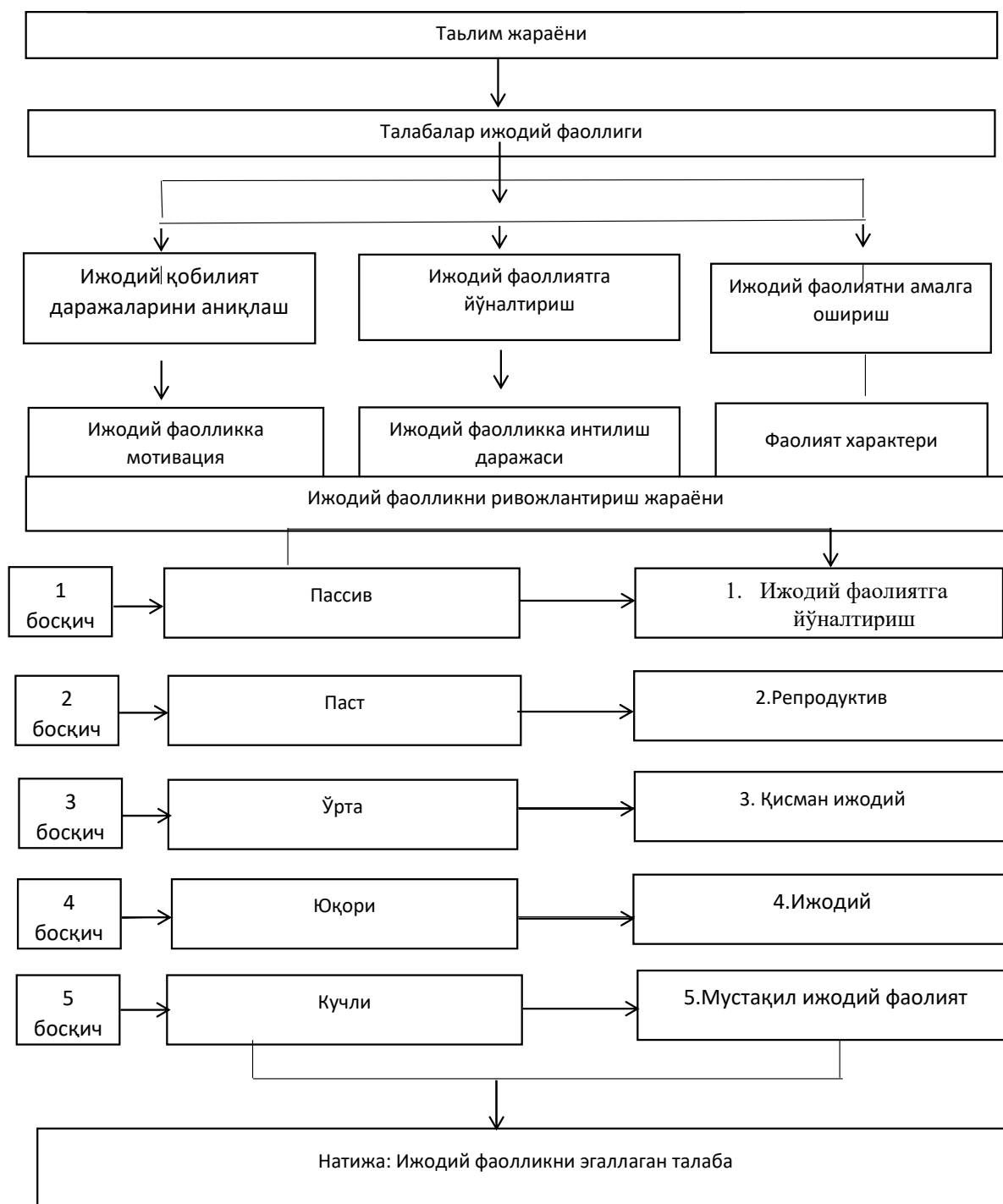
Талабалар ижодий фаоллигини ривожлантириш жараёнида келтирилган босқичларда фаолиятга интилиш даражаларининг ривожланиши ва уни амалга ошириш имкониятлари келтирилган Кўпинча ижодий фаолликнинг ривожланиш даражаси ижодий фаолиятга интилиш ва унинг характери тахминан бир хил даражаларини ўзида бирлаштиради. Буни ҳисобга олган ҳолда, талабалар учун тобора типик саналган ижодий фаолликнинг ривожланиш даражаларини алоҳида ажратиш ва номлашни мақсадга мувофиқ деб топдик.

Пассив даража. Талабаниннинг фанга қизиқиши билиш инертлиги туфайли жуда паст, талабаниннинг ижодий фаолияти асосан *пассив-танишиш* характерига эга. Бу, албатта, талаба ижодга қодир эмас деган гапни аниқламайди, аммо унинг бу каби фаолияти мустақил характерга эга эмас.

Паст даража. Талабаниннинг фанга қизиқиши ўқишга интилишнинг пастлиги сабабли эпизодик характерда. Талабаниннинг ижодий фаолияти *репродуктив* характерда эга.

Урта даража. Талабаниннинг ижодий фаолиятга интилиши мустақил ечимларни излашда

мақсадлилиқ ва қатъиятни талаб қилади ва мустақил ўқув фаолияти қисман ижодий саналади.

1 расм. Талабалар ижодий фаоллигини ривожлантириш жараёни тузилмаси

Юқори даража. Талаба фанга қатъий қизиқиш билдиради, уни бўлғуси касби билан боғлайди ва ижодий фаолиятни мустақил амалга оширади.

Кучли даража. Талаба эркин равишда ижодий фаолиятни юритади. Ижодий маҳсулот яратиш қобилиятини тўлиқ эгаллайди

Бу даражалар, албатта, ижодий фаоллик сифатининг намоён бўлиши бутун ранг-баранглигини акс эттирмайди. Талабаларнинг маълум қисми ўз имкониятлари даражасида ижодий фаолиятни ўқитувчи ёрдамисиз, яъни мустақил амалга ошира олмайди, бироқ уларда ўқишга қизиқиш жуда ривожланган ва улар турли даражада мураккабликдаги вазифаларнинг кимнингдир раҳбарлиги остида бажаришга тайёр.

Талабаларнинг ижодий фаолиятга пассив, паст, ўрта ва кучли интилиши ҳамда уларнинг мустақил фаолияти пассив, репродуктив, қисман ижодий ва ижодий характерининг барча

эҳтимолий бирикишини (яъни талабанинг ижодий фаоллиги биринчи ва иккинчи компоненти ривожланиш даражаларининг) акс эттиради.

Бўлажак тарбиячи учун юқори ва кучли даражаларни эгаллаш талаб этилади. Чунки у келажакда мактабгача таълим ташкилотида болаларни ижодий қобилиятларини ривожлантиришга оид машғулотларни олиб бориш компетенциясига эга бўлиши ва ижодий фаолиятни узи мустақил амалга ошириши, болаларга ижодий махсулотларни яратиш намоёни қилишга, ўзи кўрсата олиш қобилиятига эга бўлиши лозим.

Демак, бўлажак тарбиячиларнинг ижодий қобилиятини ривожлантириш уларнинг таълим жараёнидаги фаоллигини ва ижодкорлигини оширишнинг шакллантиришда энг муҳим йўлларида бири саналади. Талабада ижодий қобилиятларнинг шаклланганлиги ва ижодий фаоллиги орқали уни мустақил фаолиятга мунтазам жалб қилиш мумкин.

Фойдаланилган манбалар.

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлари Маҳкамасининг 2020 йил 22 декабрдаги тасдиқланган “Мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат стандартини тасдиқлаш тўғрисидаги” 802 сон қарори.

2. Sarason S. (1991). The predictable failure of educational reform: Can we change before it's too late. San Francisco: Jossey-Bass.

3. Лазарев В.С. Инноватика в образовании. // Пособие для руководителей общеобразовательных учреждений. – 1996. – 320 с.

4. Ҳасанбоев Ж., Х. Тўракулов, М. Хайдаров, О. Ҳасанбоева, Н. Усманов. Педагогика фанидан изоҳли луғат. Т.: “Фан ва технология”, 2009, - 388 бет. 672 б.

5. Турдиева М. Ж. Шаҳса йўналтирилган ва инновацион ёндашув асосида мактабгача ёшдаги болаларнинг ижодий қобилиятларини ривожлантириш. Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси. Тошкент. 2023 йил.